

Wstęp

<http://dx.doi.org/10.18778/2084-851X.05.01>

Z przyjemnością oddajemy w ręce Czytelników pierwszy tom wznowionego w zmienionej formule pisma *TECHNE*. Kiedy przed ośmioma laty ukazywał się pierwszy zeszyt noszący ten sam tytuł periodyku, w ówczesnym słowie wstępnym profesor Krzysztof Stefański podkreślał, że oznaką instytucjonalnej dojrzałości jest możliwość uruchomienia własnego czasopisma. *TECHNE/TEXNH – Pismo łódzkich historyków sztuki*, bo tak brzmiał pełny tytuł, ukazało się w czterech numerach wydawanych w latach 2010-2014. Na swoich łamach łączyło wysiłki bardzo wielu autorów, których grono w pierwszym numerze określono jako: pracowników, absolwentów i sympatyków naszej Katedry. Ważną cechą tego przedsięwzięcia była różnorodność podejmowanych tematów, odzwierciedlająca rozliczne zainteresowania badaczy łódzkiego ośrodka. Z naturalnych przyczyn wiele z podejmowanych wtedy zagadnień odnosiło się do samej Łodzi.

Po kilku latach wydawniczej przerwy ponownie podejmujemy próbę uruchomienia własnego czasopisma, a słowa o instytucjonalnej dojrzałości nie straciły na aktualności. W pełni doceniając wysiłek związany z powstaniem dotychczasowych numerów *TECHNE*, pragniemy nawiązać tytułem i szatą graficzną do wydawanych od 2010 r. zeszytów. W założeniach czasopismo łódzkiej Katedry Historii Sztuki będzie półrocznikiem publikującym teksty różnych przedstawicieli badań nad sztuką. Jest naszym celem, aby wśród nich istotną część stanowili zaproszeni do współpracy Autorzy.

Profil czasopisma zakłada wydawanie przede wszystkim numerów poświęconych wybranym, monograficznym zagadnieniom badawczym. Pragniemy, aby ich dobór odzwierciedlał obszary zainteresowań bliskie pracownikom naszej Katedry. W obecnej chwili wśród nich można wymienić prace

poświęcone dziejom sztuki dawnej i nowoczesnej. W tej pierwszej grupie można wspomnieć o badaniach nad sztuką nowożytną XVI-XVIII wieku, widzianą także w kontekście historycznym i regionalnym. W ramach sztuki nowoczesnej i najnowszej ważne miejsce zajmują poszukiwania z zakresu historii architektury XIX-XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem Łodzi i jej okolic. Poza tym w kręgu naszych dociekań znajdują się tematy z dziejów innych zjawisk artystycznych XIX-XXI wieku, a zwłaszcza szeroko pojmowanej awangardy. O specyfice łódzkiej Katedry w coraz większym stopniu decydują również badania nad sztuką pozaeuropejską, w szczególności tą z terenów Ameryki Łacińskiej i Afryki. Każdy z wymienionych kierunków zainteresowań współdecyduje o specyfice naukowej łódzkiej historii sztuki. Z jednej strony są to prace o istotnej wartości dla Łodzi i regionu, z drugiej dotyczą zagadnień szerszych, nierzadko o charakterze globalnym i międzynarodowym. Wierzymy, że wysoki poziom proponowanych wypowiedzi naukowych i ich regularna publikacja w istotny sposób wpłyną na promocję łódzkiego ośrodka naukowego na polu badań nad sztuką.

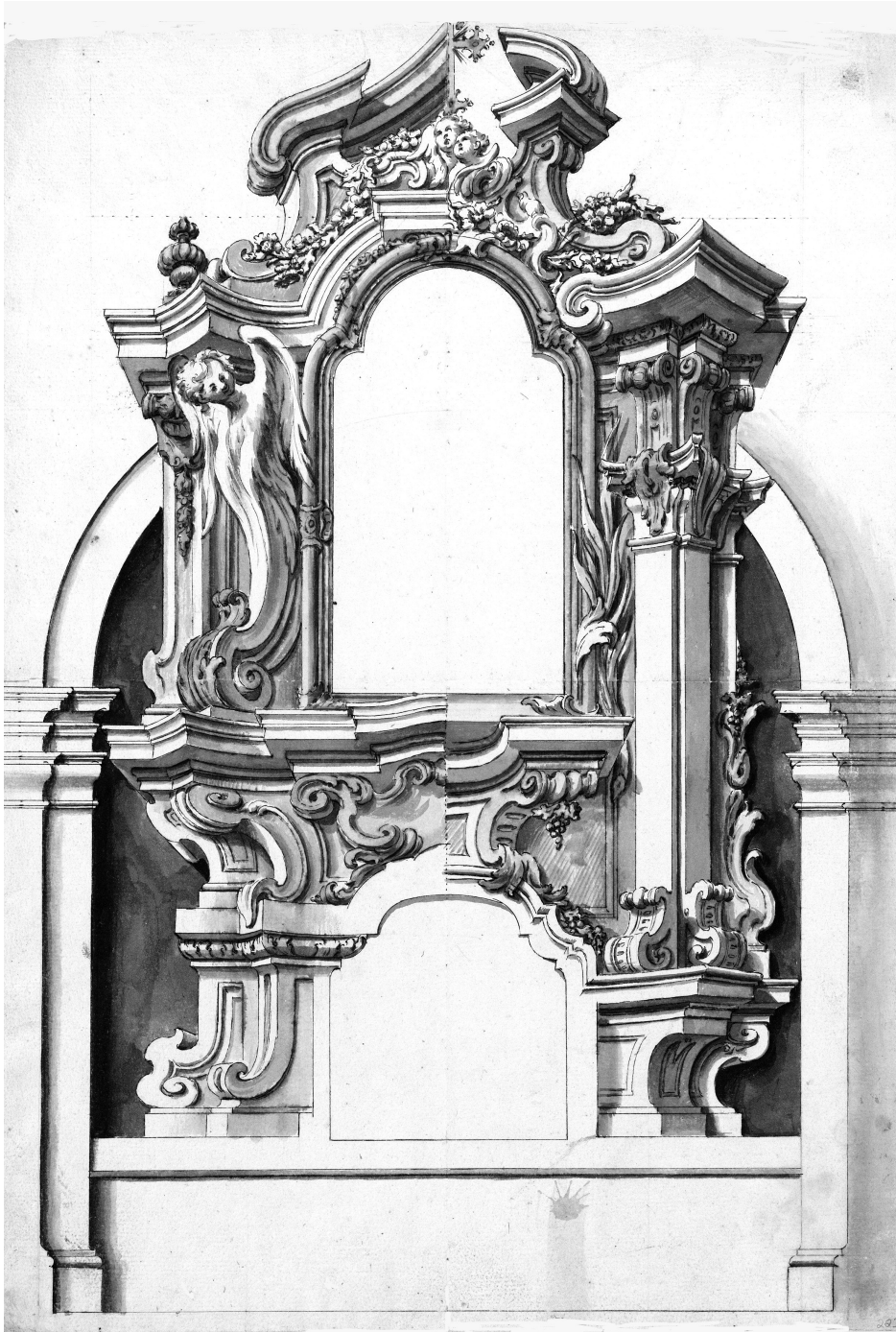
Trudne przedsięwzięcie, jakim są narodziny własnego czasopisma, traktujemy jako rodzaj sprawdzianu, ale i konieczności. Wydaje się, że dla łódzkiej historii sztuki, która instytucjonalnie (nie licząc wznowionego przed dwudziestoma sześcioma laty kierunku studiów) istnieje od siedemdziesięciu trzech lat, zbudowanie własnego, rozpoznawalnego tytułu jest ważne i zarazem niezbędne.

Piotr Gryglewski
Redaktor Naczelny półrocznika *TECHNE. Seria nowa*

Pierwszy numer naszego wznowionego czasopisma został wypełniony tekstami, które w większości odwołują się do badań nad nowożytną sztuką sakralną. Opublikowane wypowiedzi udało się nam zgromadzić wokół wspólnego tytułu: „Okno przez które wkracza do nas rzeczywistość Boga”. Przytoczone sformułowanie pojawiło się w gronie badaczy sztuki nowożytnej z Katedry Historii Sztuki UŁ w przestrzeni dyskusji naukowych z udziałem Zbigniewa Bani oraz piszących te słowa Tadeusza Bernatowicza i Piotra Gryglewskiego. Cytat pochodzi z dzieła kardynała Josepha Ratzingera, późniejszego papieża Benedykta XVI *Duch liturgii (Der Geist der Liturgie. Eine Einführung)* wydanego w 2000 roku, a w polskiej wersji w roku 2002. Znakomitego traktatu teologicznego, podejmującego zagadnienia sztuki sakralnej w kontekście współczesnej egzegezy ustaleń Soboru Watykańskiego II. W naturalny sposób sformułowanie to zainteresowało przede wszystkim badaczy sztuki dawnej, skłaniając do pogłębionych refleksji o relacjach, jakie zachodziły i wciąż zachodzą pomiędzy teologią, liturgiczną funkcją i zmieniającą się formą ołtarzowych struktur. Pomysł, by w szerszym gronie przedyskutować zagadnienia ideowe i artystyczne ołtarzy zyskał w środowisku badaczy szeroki oddźwięk, można powiedzieć, że na niespodziewaną skalę. W trakcie spotkania naukowego zaprezentowano, a później zgłoszono do druku kilkadziesiąt prac, co zmusiło nas do ich publikacji w dwóch numerach *Techne*.

Nad naszym spotkaniem naukowym i związaną z nim dyskusją honorowy patronat objęli rektor Uniwersytetu Łódzkiego Jego Magnificencja prof. dr hab. Antoni Różalski oraz w imieniu ordynariusza archidiecezji łódzkiej, pełniący rok temu obowiązki administratora Jego Ekscelencja ksiądz biskup Marek Marczak. Składamy im podziękowanie za zaangażowanie i reprezentacyjne wsparcie naszego przedsięwzięcia. Oddzielne słowa podziękowania składamy na ręce Dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego, prof. dra hab. Macieja Kokozki, bez którego życzliwości organizacja naszego spotkania, jak i publikacja materiałów byłyby niezwykle trudne.

Nie jest naszą rolą streszczanie rozpraw, których lekturę polecamy Czytelnikowi z pełnym przekonaniem, że będzie ona fascynująca i inspirująca. Zebrane wypowiedzi ukazują bardzo szeroki wachlarz zagadnień wyłaniających się przy okazji badań nad formami ołtarzy. Z jednej strony jest to zróżnicowany zakres widzenia, od teologicznych i liturgicznych wymogów po czysto artystyczne wyzwania formalne. Ta ostatnia, niewątpliwie najbliższa nam płaszczyzna w poniższych tekstach została ujęta w zróżnicowany sposób. Od szerokiego, przekrojowego spojrzenia na ołtarze na przestrzeni czasu i w międzykonfesyjnej praktyce po bardziej szczegółowe, monograficzne, czasem nowe atrybucyjne ujęcia konkretnych

obiektów. Niewątpliwie prezentowana w poniższych wypowiedziach różnorodność spojrzenia uświadamia nam jak istotny i inspirujący okazał się zaproponowany temat łódzkiego spotkania naukowego.

W pierwszej odsłonie publikujemy jedenaście rozpraw poruszających szerokie spektrum problemów związanych z teologią, formą i funkcją ołtarzy w epoce nowożytnej. Zainteresowania badawcze trzech pierwszych Autorów koncentrują się na egzegezach pism teologów i dokumentów soborowych. Piotr Krasny w erudycyjnej rozprawie prezentuje międzywyznaniową dyskusję o ołtarzach w czasach reformacji i kontrreformacji, analizując teologiczne podstawy funkcjonowania mensy w przestrzeni kościoła oraz zasad przechowywania Eucharystii. Teologię ołtarza oraz najważniejsze dezyderaty liturgii po Soborze Watykańskim II przedstawił ks. prof. Krzysztof Konecki. W tekście znajdziemy omówienie chrystologicznej symboliki ołtarza, znaczenie w przestrzeni sakralnej wiernych oraz dezyderaty dotyczące materiałów i formy ołtarza (mensy), wreszcie sposobów zachowania się kapłana przy ołtarzu. Głębiej w przeszłość, do czasów wczesnochrześcijańskich i średniowiecznych, sięgnęła s. Anna Tejszerska opisując kształtowanie się myśli o teologii ołtarza. Perspektywę badawczą wychodzącą poza tradycję rzymską prezentują badania ks. biskupa Michała Janochy. Na wstępie cennej i syntetycznie skonstruowanej rozprawy prezentuje ideowe podstawy kształtowania się ikonostasu w Kościele wschodnim, na ziemiach I Rzeczypospolitej (głównie na terytorium obecnej Białorusi, Litwy i Ukrainy), by następnie przedstawić materiał zabytkowy z XVI i XVII wieku – poświadczony źródłowo bądź zachowany do naszych czasów.

Publikowane w dalszej części numeru artykuły poświęcone są szczegółowym zagadnieniom generowanym przez formę artystyczną nastaw. Renata Sulewska odczytała w ołtarzu z klasztoru reformatów w Poznaniu program oparty na Litanii Loretańskiej, której wezwania zilustrowane zostały symbolami wizualnymi. Na zagadnieniach recepcji rzymskiej sztuki spod znaku Andrea Pozza na Śląsku i w Polsce skoncentrował się Zbigniew Bania, prezentując przykłady ołtarzy opartych na schemacie ażurowego, kolumnowego tempietta. Katerina Chmelinová ukazuje popularną, choć często już zatartą ze względu na nietrwałą technikę grupę dzieł, jakim były ołtarze malowane iluzjonistycznie. Badaczka w analizie zabytków z terenu Słowacji nakreśliła szerokie tło zjawiska artystycznego obejmującego Austrię, Czechy, Słowację i Śląsk. Inny typ ołtarzy z terenu Śląska, określanych jako „ramowe”, zaprezentował Artur Kolbiarz na przykładach z Barda Śląskiego, dynamicznie rozwijającego się ośrodka rzeźbiarskiego w XVIII wieku. Obszar ziem ruskich Korony znalazł się w obszarze badań Agaty Dworzak, która wyodrębniła grupę ołtarzy z cudownymi wizerunkami, wykonanych przez znakomitych

snycerzy Piotra i Maciej Polejowskich, między innymi w kościołach franciszkanów w Przemyślu i dominikanów w Podkamieniu. Oryginalną, momentami kontrowersyjną interpretację roli światła w kształtowaniu wnętrza kościoła św. Anny w Krakowie przedstawił Michał Kurzej. Dział rozpraw zamykają badania Weroniki Kofel poświęcone konserwacji retabulów z XVII i XVIII wieku, pochodzących z toruńskich kościołów św. Janów, św. Jakuba Apostoła i Wniebowzięcia NMP. Spojrzenie na ołtarz jako strukturę określoną specyfiką materiału, konstrukcji i możliwości technicznych wykonawców znakomicie dopełnia prezentowane wcześniej teoretyczne i artystyczne aspekty, rozszerzając spektrum widzenia zjawiska od metafizyki po fizyczną materię. Dziękujemy serdecznie Autorom za udział w tym naukowym przedsięwzięciu i przygotowanie rozpraw na najwyższym poziomie merytorycznym.

Tadeusz Bernatowicz
 Piotr Gryglewski
 redaktorzy naukowci

